

## تعیین پیشران‌های توسعه گردشگری طبیعی و فرهنگی در سیستان با روش

### تجزیه و تحلیل ساختاری

ملیحه عرفانی<sup>۱\*</sup> و یاسر میرچراغخانی<sup>۲</sup>

۱- استادیار، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

۲- دانش آموخته کارشناسی محیط زیست، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

(تاریخ دریافت ۹۷/۰۱/۲۲ - تاریخ پذیرش ۹۷/۰۲/۱۵)

#### چکیده:

جایگاه صنعت گردشگری در توسعه همه جانبه از جمله توسعه اقتصادی برکسی پوشیده نیست. در این راستا استفاده از روش‌های آینده پژوهی ابزار مناسبی جهت پیش‌بینی آینده گردشگری و بنابراین جهت‌گیری اقدامات مدیریتی در حال حاضر هستند. مطالعه حاضر با هدف تعیین پیشران‌های توسعه در صنعت گردشگری به روش توصیفی-تحلیلی در منطقه سیستان انجام شد. به این منظور در ابتدا به روش میدانی، مرور منابع و طوفان فکری، ۱۰۰ پیشران که وجودشان در منطقه مانع توسعه گردشگری است، شناسایی شد و در ادامه پیشران‌ها در پنج حوزه مرتب و در صورت لزوم، اصلاح و یا درهم ادغام شدند. پس از آن به روش دلفی مهم‌ترین آنها انتخاب شد که شامل ۵۵ پیشران در حوزه‌های زیرساختی-رفاهی، سیاسی، نهادی، اجتماعی و طبیعی است. مجدداً این پیشران‌ها با استفاده از تحلیل ساختاری جهت به دست آوردن پیشران‌هایی با بیشترین تأثیرگذاری و کمترین تأثیرپذیری غربال شدند. وضعیت پراکندگی پیشران‌ها در محورهای تأثیرپذیری و تأثیرگذاری در هر دو روش مستقیم و غیرمستقیم تحلیل ساختاری نشان داد که سیستم از پایداری برخوردار است. مهم‌ترین عوامل توسعه‌نیافتگی صنعت گردشگری در سیستان، عوامل سیاسی و نهادی به ترتیب با شش و چهار پیشران در روش مستقیم و پنج و دو پیشران در روش غیرمستقیم به دست آمد و مهم‌ترین پیشران‌های اثرگذار، برنامه‌ریزی ضعیف، فقدان برنامه‌ریزی بلندمدت و فقدان مدیریت یکپارچه بوده که به ترتیب ۶/۱۶، ۵/۹۸ و ۵/۳۶ درصد از کل امتیازات را به خود اختصاص داده‌اند. پیشران عدم سرمایه‌گذاری در منطقه نیز به عنوان پیشران وابسته شاخص جهت نشان دادن وضعیت گردشگری در منطقه شناسایی شد.

**کلید واژگان:** توسعه گردشگری، تحلیل ساختاری، منطقه سیستان

## ۱. مقدمه

ریشه‌کن کردن فقر یکی از اولویت‌های استراتژیک جهت دستیابی به اهداف توسعه پایدار است (Cai & Xia, ۲۰۱۸). امروزه گردشگری به‌عنوان یک صنعت روبه رشد در بسیاری از کشورهای جهان موجب ارتقاء ابعاد مختلف توسعه و از جمله بعد اقتصادی آن شده است. کشور ایران یکی از کشورهای نمونه از نظر دارا بودن جاذبه‌های گردشگری در جهان است (Sabagh Zadeh & Amiriyani, ۲۰۰۰)، که با برنامه‌ریزی منطقی جهت سامان دادن به احتیاجات این صنعت قادر خواهد بود گردشگران را از سراسر جهان به سوی خود جذب کند. با وجود پتانسیل‌های فراوان گردشگری در ایران، توسعه این صنعت به علت وجود موانع مختلف با چالش‌های فراوانی همراه بوده است (Firuzjaeyan et al., ۲۰۱۳). از جمله موانع توسعه گردشگری در ایران را می‌توان مواردی چون تعدد مراکز تصمیم‌گیری، عدم پاسخگویی مراکز، همپوشانی وظایف سازمان‌های ذی‌ربط در گردشگری و عدم وجود همکاری بین سازمان‌های ذی‌ربط (Taghvaei & Gholipoor, ۲۰۱۳; Ebrahimzadeh Asmin & Abbasian, ۲۰۰۳; Madhoshi & Naser Pour, ۲۰۱۱)، توسعه نیافتگی صنعت گردشگری، بازاریابی ضعیف و عدم توسعه صنایع دستی (Madhoshi & Naser Pour, ۲۰۰۳; Ebrahimzadeh Asmin & Abbasian, ۲۰۱۱)، فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر (Madhoshi & Naser Pour, ۲۰۰۳)، نامناسب بودن امکانات زیربنایی و خدمات گردشگری (Madhoshi & Naser Pour, ۲۰۰۳; Saeidi et al., ۲۰۱۲)؛

Ebrahimzadeh Asmin & Abbasian, ۲۰۱۱)؛ عدم تمایل بخش خصوصی (Mehrabani et al., ۲۰۱۲)، سرمایه‌گذاری (Taghvaei & Saeidi et al., ۲۰۱۲)؛ عدم وجود امنیت جهت سرمایه‌گذاری (Ebrahimzadeh Asmin & Abbasian, ۲۰۱۱)، موانع فکری، فرهنگی (Saeidi et al., ۲۰۱۲)، سیاسی (Mehrabani et al., ۲۰۱۲) و قانونی (Ebrahimzadeh Asmin & Abbasian, ۲۰۱۱)، سیاست‌های نامناسب مدیریت گردشگری (Taghvaei & Gholipoor, ۲۰۱۳)، عدم وجود افراد متخصص (Ziaee et al., ۲۰۱۶) و تحریم‌های دنیالدار سیاسی و اقتصادی (Firuzjaeyan et al., ۲۰۱۳) دانست.

یکی از روش‌های نوین کالبد شکافی علل مسائل از جمله مسئله توسعه نیافتگی صنعت گردشگری، روش‌های آینده‌نگری است. آینده‌نگری به تصمیم‌گیران کمک می‌کند تا بتوانند آینده‌های محتمل و ممکن را با توجه به اقدامات حاضر دریابند و بر این اساس جهت‌گیری اقدامات مدیریتی را تعیین کنند (Corral-Quintana et al., ۲۰۰۸; Godet, ۲۰۱۶). به عبارتی آینده‌نگری با بیان ویژگی‌های جهان ممکن آینده، امکان تصمیم‌های بهتر و مؤثرتر را در زمان اکنون فراهم می‌آورد (Godet, ۲۰۰۸). اگرچه موانع توسعه گردشگری فراوان هستند، اما این موانع در زنجیره‌ای از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری قرار دارند. به عبارت دیگر در عالم واقع رویدادها، روندها و متغیرها با یکدیگر مرتبط بوده و از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند (Mowlaei & Talebian, ۲۰۱۶)، بنابراین با شناسایی و تمرکز بر مؤثرترین موانع و متغیرهای کلیدی می‌توان انتظار

طبیعی جامعه- محور در کلمبیا، مکزیک و آرژانتین توصیه کردند. Singh و همکاران (۲۰۱۷) کارایی تحلیل ساختاری در صنایع خدماتی را در مطالعه خود در هندوستان نشان دادند. González-Cabo و همکاران (۲۰۱۷) و Escribano و همکاران (۲۰۱۷) از دو دیدگاه مختلف، از تحلیل ساختاری جهت نشان دادن نقش گردشگری در توسعه محلی در کوبا استفاده کردند. Xia و Cai (۲۰۱۸) نشان دادند که ایجاد هویت منطقه‌ای در روستاهای فقیرنشین چین موجب افزایش ارزش تولیدات و صنایع و از جمله گردشگری روستایی می‌شود که در کاهش فقر منطقه مؤثر است. سیستان با وجود دارا بودن میراث‌های طبیعی و فرهنگی متنوع از دیرباز مورد بی‌توجهی از لحاظ گردشگری قرار گرفته است، بنابراین بررسی این مساله با توجه به بافت اقتصادی- اجتماعی خاص و موقعیت ویژه استراتژیک آن جهت ماندگاری بومیان در منطقه از طریق بهبود وضعیت اقتصادی بومیان، ضروری است. با شناسایی موانع می‌توان برای آینده سیستم گردشگری سیستان برنامه‌ریزی کرد و به عملکرد بهتر آن در جذب گردشگر دست یافت. از این رو مطالعه حاضر با هدف تعیین پیشران‌های توسعه گردشگری سیستان به روش تحلیل ساختاری MICMAC انجام شده است.

## ۲. مواد و روش‌ها

### ۲.۱. منطقه مورد مطالعه

منطقه سیستان بامساحت ۱۵۱۹۷ کیلومترمربع در شرق ایران و شمال استان سیستان و بلوچستان در مختصات ۵۵' ۵۹° تا ۶۱' ۵۰° طول شرقی و ۵' ۳۰° تا

تغییر در کل سیستم را داشت. جهت بررسی ارتباط بین متغیرهای دخیل (پیشران‌ها)، می‌توان از تحلیل اثرات متقاطع که بر تعامل و شواهد متکی بوده (Popper, ۲۰۰۸) و ابزاری مفید در آینده‌نگری است (Mowlaei, ۲۰۱۶) بهره گرفت. در این رابطه مکتب لپسور یکی از روش‌های آینده‌نگری است که توسط میشل گوده (Godet, ۱۹۹۴, ۲۰۰۸; Godet et al., ۲۰۰۳) معرفی شده است. تحلیل اثرات ساختاری (MICMAC) اولین مرحله از مراحل پنج‌گانه مکتب لپسور در آینده‌نگری است (Godet, ۲۰۰۶). در این گام متغیرهای کلیدی شناسایی و اثرات مستقیم و غیرمستقیم آنها بر روی یکدیگر محاسبه می‌شود (Talebian et al., ۲۰۱۷). در ادامه به برخی از مطالعات انجام شده در داخل و پس از آن در خارج از کشور در خصوص استفاده از تحلیل ساختاری MICMAC در توسعه گردشگری اشاره شده است. Firuzjaeyan و همکاران (۲۰۱۳) و Faraji و همکاران (۲۰۱۷) در مقیاس ملی و Zali و Atrian و همکاران (۲۰۱۶) در مقیاس منطقه‌ای برای استان همدان از این روش در تعیین پیشران‌های مؤثر در توسعه گردشگری استفاده کردند. Castellanos Machado و همکاران (۲۰۱۴) فاکتورهای مؤثر در انتخاب مقاصد گردشگری در جزایر کارائیب کوبا را با کمک نظر کارشناسی و روش MICMAC بررسی کردند. Delgado-Serrano و همکاران (۲۰۱۶) در بررسی خود تحلیل ساختاری را جهت مدیریت پایدار و ظرفیت‌سازی در مدیریت منابع

---

۱- Cross-impact matrix multiplication applied to classification

جهت شناسایی پیشران‌هایی که وجودشان در منطقه مانع توسعه گردشگری است به روش‌های میدانی، مرور منابع و طوفان فکری فهرستی شامل ۱۰۰ پیشران‌تهیه شد و در ادامه پیشران‌ها در پنج حوزه زیرساختی-رفاهی (۲۵ پیشران)، سیاسی (۱۸ پیشران)، نهادی (۲۷ پیشران)، اجتماعی (۲۵ پیشران) و طبیعی (پنج پیشران) قرارگرفته و با بررسی عمیق‌تر اصلاح و یا در هم ادغام شدند. پس از آن به روش دلفی به کمک چهار متخصص، مهم‌ترین پیشران‌ها انتخاب شدند که شامل ۵۵ پیشران در پنج حوزه مذکور است. جهت بررسی روایی محتوای ابزار پژوهش (پرسشنامه) از نظرهمین چهار متخصص در این مرحله استفاده شد.

۲،۲،۲. تکمیل ماتریس اثرات مستقیم و بررسی روایی

#### پاسخ‌ها

در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند جهت انتخاب خبرگان و متخصصین جهت نظرسنجی استفاده شد و معیار انتخاب خبرگان تسلط نظری، تجربه علمی، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش و داشتن دیدگاه کل‌نگر (Mowlaei & Talebian, ۲۰۱۶) بود. در ادامه با توجه به محدود بودن صاحب نظران، ۵۵ پیشران به دست‌آمده از مرحله قبل در قالب پرسشنامه‌ای توسط ۱۸ متخصص از کارشناسان دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط و اعضاء هیئت علمی با استفاده از تحلیل ساختاری MICMAC غربال شدند تا متغیرهای اثرگذار (مستقل با تأثیرگذاری بالا)

به‌دست آیند. تحلیل ساختاری توسط بسته نرم‌افزاری رایگان MICMAC انجام شد. پرسشنامه درواقع یک ماتریس  $N*N$  از پیشران‌های شناسایی و تأیید شده بوده که از کارشناسان و خبرگان خواسته شد تا هر

صفحه ۱۰۰

۲۹° ۳۱' عرض شمالی واقع شده است و دارای هفت بخش، هفت شهر و ۱۸ دهستان است. حداکثر ارتفاع در این محدوده مربوط به بلندی کوه خواجه با ارتفاع ۹۰۰ متر از سطح دریاست. متوسط بارندگی سالیانه ۶۵ میلی‌متر و متوسط درجه حرارت سالیانه ۲۴ درجه سانتی‌گراد است. اقلیم منطقه با روش دو مارتن، بیابانی است (MPOSB, ۲۰۱۱). سیستان با دارا بودن جاذبه‌های منحصر به فرد گردشگری فرهنگی و طبیعی از قابلیت فراوانی جهت گردشگری برخوردار است (Ziaee et al., ۲۰۱۶). بیش از ۱۶ جاذبه فرهنگی از جمله سه شهر باستانی و تاریخی (شهر سوخته با قدمت ۵۲۰۰ سال، دهانه غلامان باقی‌مانده از دوران هخامنشیان و زاهدان کهنه باقی‌مانده از قرن چهارم هجری قمری) و همچنین آثاری چون قلعه رستم، قلعه سام، قلعه کافران در کوه خواجه که باقیمانده از دوران اشکانی و ساسانی است (Kavosh et al., ۲۰۱۰) از جمله مظاهر فرهنگی سیستان هستند که به همراه جلوه‌های بی‌نظیر بیابان، پهنه‌های آبی چاه نیمه‌ها و بخش‌هایی از تالاب بین‌المللی هامون پوزک و صابری (در شرایط خشکسالی‌های دو دهه اخیر بخش اعظم دریاچه خشک شده است)، جنگل‌های مناطق خشک و نیمه خشک و همچنین وجود گونه‌های جانوری و گیاهی خاص مناطق خشک، نیمه خشک و تالابی (Noori et al., ۲۰۱۰) قابلیت گردشگری فراوانی را به منطقه ارزانی داشته‌اند.

۲،۲. روش مطالعه

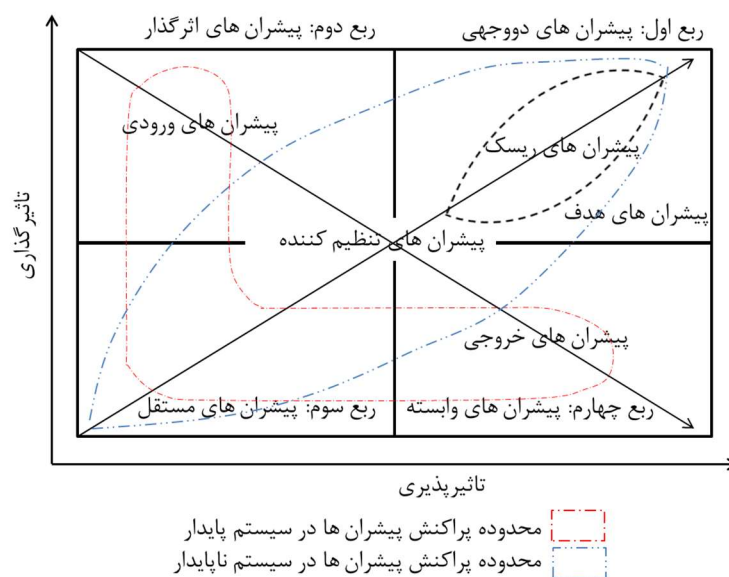
۱،۲،۲. شناسایی پیشران‌ها و بررسی روایی محتوای ابزار

پژوهش

موجب تغییر سایر پیشران ها می شود. این پیشران ها را شاخص ناپایداری سیستم دانسته اند. به دسته ای از این پیشران ها که اطراف خط قطری ربع شمال شرقی نقشه پراکنش پیشران ها قرار دارند، پیشران های شرطی یا ریسک نیز گفته می شود. به پیشران هایی که در این ربع در پایین خط قطری قرار دارند، پیشران هدف نیز گفته می شود؛ ۲- پیشران های اثرگذار یا ورودی: پیشران هایی که قدرت تأثیرگذاری زیادی داشته و کمتر از سایر پیشران ها تأثیر می پذیرند و مهم ترین پیشران ها هستند چراکه تغییرات سیستم وابسته به آنها است؛ ۳- پیشران های مستقل یا راه نیافته: این پیشران ها تأثیرگذاری و تأثیرپذیری اندکی دارند؛ ۴- پیشران های وابسته یا نتیجه: تأثیرپذیری بالا و تأثیرگذاری اندک دارند؛ ۵- پیشران های تنظیم کننده: پیشران هایی که اثرگذاری و اثرپذیری متوسطی دارند (شکل ۱). در سیستم های پایدار اغلب پیشران ها در ربع های دوم، سوم و چهارم قرار دارند ( Delgado-Serrano *et al.*, ۲۰۱۶).

خانه ماتریس که به آن  $m_{ij}$  گفته می شود را با توجه به میزان تأثیر پیشران  $i$  بر پیشران  $j$  امتیازدهی کنند. این امتیازات با توجه به شدت تأثیر می توانند ۰، ۱، ۲، ۳ و یا ۴ برای اثرات ضعیف، متوسط و شدید و بالقوه باشد (Godet, ۲۰۰۸). در تخصیص امتیازات باید توجه کرد که نرخ پرشدگی ماتریس بیشتر از ۳۰ درصد نشود. نرخ پرشدگی از تقسیم تعداد سلول های ماتریس که عددی غیر از صفر دارند به کل تعداد سلول های ماتریس به دست می آید (Chine *et al.*, ۲۰۱۷). در ادامه روایی ابزار و پاسخ ها با بررسی درجه مطلوبیت ماتریس که از خروجی های MICMAC است بررسی شد.

۲،۲،۳ انواع پیشران ها بر اساس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پنج دسته از پیشران ها را می توان در روش MICMAC بر اساس موقعیتشان در چهار ربع محورهای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری تشخیص داد (Godet, ۲۰۰۶; Delgado-Serrano *et al.*, ۲۰۱۶): ۱- پیشران های دو وجهی: تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالایی دارند و هرگونه تغییری در آنها



شکل ۱- جایگاه پیشران‌های مختلف در محورهای تأثیرگذاری/تأثیرپذیری (برگرفته و تغییر یافته از Godet, ۲۰۰۶)

روی محورهای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری نشان می‌دهد (Godet, ۱۹۹۴). از این نقشه‌ها جهت تعیین پیشران‌های اثرگذار و مهم استفاده شد. نحوه پراکنش پیشران‌ها در دو محور تأثیرگذاری و تأثیرپذیری در تحلیل اثرات مستقیم و غیرمستقیم پایداری سیستم را نشان می‌دهد. بر اساس پویایی سیستم‌ها، اگر پیشران‌ها پیرامون دو محور اصلی پراکنده باشند و به عبارتی پراکنش L شکل داشته باشند، سیستم از پایداری برخوردار است و بالعکس اگر پراکنش آنها در خط قطری باشد، سیستم ناپایدار است (Arcade et al., ۱۹۹۹; Godet et al., ۲۰۰۳). پیشران‌ها بر اساس نقشه اثرات مستقیم و غیرمستقیم در پنج دسته مستقل، وابسته، دوجبه‌ی، اثرگذار و تنظیم‌کننده قابل تشخیص هستند. در ادامه ارتباطات متقابل پیشران‌ها نیز با به دست آوردن نقشه ده درصد مهم‌ترین ارتباطات بررسی شد.

### ۳. نتایج

#### ۱,۳. شناسایی پیشران‌ها

پیشران‌های کلیدی در پنج حوزه زیرساختی- رفاهی، سیاسی، نهادی، اجتماعی و طبیعی پس از تأیید روایی ابزار تحقیق (پرسشنامه) توسط پنل متخصصان در جداول ۱ تا ۵ نشان داده شده است. بر اساس این جداول پیشران‌های زیرساختی- رفاهی، سیاسی، نهادی، اجتماعی و طبیعی به ترتیب ۱۱، ۱۳، ۱۸، ۱۰ و ۳ مورد را شامل می‌شوند.

۲,۲,۴. بررسی پایداری سیستم و میزان تأثیرات به روش مستقیم و غیرمستقیم  
برای این بخش از نظرات خبرگان شامل ۱۸ کارشناس مد گرفته شد و از مد داده‌ها جهت تحلیل ساختاری به روش بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم استفاده شد. در روش مستقیم، تأثیر مستقیم یک پیشران K بر سایر پیشران‌ها حاصل جمع تمامی مقادیر سطر K در ماتریس  $N*N$  است و تأثیرپذیری پیشران K حاصل جمع مقادیر ستون K است. به این ترتیب پیشران‌ها رتبه‌بندی و به بیان دیگر اهمیت هر یک محاسبه می‌شود. برای بررسی اثرات غیرمستقیم، ماتریس اثرات مستقیم  $N*N$  چندین مرتبه در خودش ضرب می‌شود. پس از هر مرتبه ضرب ماتریس، اعداد سطرها و ستون‌ها جهت محاسبه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پیشران‌ها جمع شده و بر اساس آن پیشران‌ها رتبه‌بندی می‌شوند. این فرایند چندین بار تکرار می‌شود تا زمانی که رتبه همه پیشران‌ها در مرحله  $k-1$  با رتبه آنها زمانی که ماتریس به توان  $k+1$  می‌رسد تفاوتی نداشته باشد. به این ترتیب جمع اثرات غیرمستقیم درجه اول به دست می‌آید. از آنجائی که در روش MICMAC تنها اثرات غیرمستقیم یک پیشران از طریق یک پیشران واسطه‌ای محاسبه می‌شود به آن اثرات درجه اول می‌گویند. معمولاً با ۷ یا ۸ بار ضرب ماتریس در خودش رتبه پیشران‌ها بدون تغییر باقی می‌ماند و نتایج به پایداری می‌رسد. به اثرات غیرمستقیم، اثرات بالقوه نیز گفته می‌شود. یک از خروجی‌های MICMAC نقشه‌های اثرات مستقیم و غیرمستقیم است که موقعیت هر یک از پیشران‌ها را بر

جدول ۱- پیشران های زیرساختی و رفاهی

کد	پیشران	اثرهای مستقیم		اثرهای غیرمستقیم	
		تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
d1	عدم وجود برنامه پرواز برای اکثر مسیرهای هوایی	۱۱	۷	۱۵۵۶	۱۲
d2	عدم وجود راه های ارتباطی ریلی	۱۱	۱۰	۱۵۵۶	۳۹۳
d3	ناکارآمد بودن پایانه مسافربری کنونی	۱۸	۹	۲۹۴۲	۱۲
d4	عدم وجود واحدهای خدماتی (واحد عرضه کالا، بوفه، رستوران و...) در اماکن گردشگری	۲	۲۲	۳۷۵	۱۶۷۷۳
d5	شبکه حمل و نقل عمومی ناکارآمد و توسعه نیافته شهری	۹	۲۰	۱۸۴۳	۱۴۳۵
d6	چهره نامناسب شهر (بافت مرمت نشده شهری - عدم توجه به معابر و خیابان ها - سرانه پایین فضای سبز شهری و غیره)	۱۱	۴۱	۲۲۰۰	۱۶۸۴۹
d7	عدم رعایت اصول جمع آوری و دفع بهداشتی و علمی مواد زائد شهری، صنعتی و بیمارستانی	۱۴	۱۸	۲۷۷۵	۲۲۷۴
d8	نبودن و یا کمبود تابلوهای راهنمای جلوه های فرهنگی	۵	۱۴	۷۰۸	۱۶۰۹
d9	عدم توسعه و کفایت امکانات تفریحی و بهداشتی	۱۴	۳۹	۲۶۶۶	۱۴۹۸۲
d10	عدم توسعه تسهیلات رفاهی برای جلب گردشگران	۱۱	۲۷	۱۵۵۹	۱۳۰۰۳
d11	عدم توسعه و بهبود زیرساخت های شهری (لوله کشی آب، خطوط انتقال برق و عدم لوله کشی گاز)	۱۵	۱۸	۳۱۰۲	۱۷۸۸

جدول ۲- پیشران های سیاسی

کد	پیشران	اثرهای مستقیم		اثرهای غیرمستقیم	
		تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
d12	فقدان مدیریت یکپارچه و متولی واحد گردشگری طبیعی و فرهنگی	۶۱	۰	۲۰۴۷۹	۰
d13	فقدان برنامه ریزی بلندمدت و نداشتن چشم انداز توسعه درخور برای گردشگری سیستان و ارجح بودن اهداف کوتاه مدت بر بلندمدت	۶۸	۴	۱۵۶۵۸	۰
d14	عدم توجه درخور به سایت های باستانی و تاریخی منطقه	۲۴	۱۶	۳۲۳۸	۱۰۴۴
d15	عدم توسعه موزه شهر زابل	۵	۱۸	۷۰۸	۹۵۳
d16	دیپلماسی ضعیف جهت حقایق سیستان	۱۳	۳	۲۷۲۷	۰
d17	بوروکراسی اداری و حجم عظیم مکاتبات برای هر اقدام کوچک و عدم ترک تشریفات اداری جهت بهره گیری از خدمات شرکت های پیمانکار نوپا در منطقه	۲۷	۳	۸۱۰۲	۰
d18	عدم حفاظت از آثار باستانی و تاریخی به عنوان سرمایه های فرهنگی گردشگری	۱۳	۲۵	۲۲۹۵	۱۱۷۶
d19	بودجه کم جهت مرمت آثار باستانی و تاریخی و بی توجهی به آنها برای سالیان متوالی	۱۴	۱۴	۲۲۲۸	۵۶۷
d20	عدم نظارت واقعی بر دستگاه هایی که عملکرد آنها بر گردشگری اثرگذار است و عدم شفافیت در بیان بودجه و نحوه هزینه کرد دستگاه های ذی ربط	۳۷	۲	۹۸۹۶	۰
d21	فقدان افراد سیاسی علاقه مند به گردشگری در سطوح بالای تصمیم گیری	۵۹	۰	۱۱۸۵۱	۰
d22	عدم آشنایی برخی از مدیران و پیمانکاران با خصوصیات اقتصادی - اجتماعی و بوم شناختی منطقه و در نظر نگرفتن آن در تصمیم گیری ها	۳۸	۰	۱۳۹۲۷	۰
d23	حوزه محدود قدرت و اختیارات مسئولین و مدیران اجرایی دستگاه های دولتی سیستان در راستای انجام اقدامات سازنده و مؤثر	۲۶	۴	۳۳۶۷	۹

جدول ۳- پیشران‌های نهادی

کد	پیشران	اثرهای مستقیم		اثرهای غیرمستقیم	
		تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
d۲۵	عدم استفاده از پتانسیل نیروهای دانشگاهی در تصمیم‌گیری‌ها و نظارت بر طرح‌های اجرایی	۴۱	۱۱	۱۰۹۳۹	۱۰۶۲
d۲۶	ضعف در رقابت با سایر مناطق مقصد گردشگری در جذب گردشگر	۸	۷۳	۱۸۲۷	۲۳۸۹۴
d۲۷	عدم توجه به نگهداری و توسعه جنگل‌های طبیعی شاخص مناطق خشک (جنگل جزینک و نیاتک)	۸	۴۹	۱۵۳۰	۴۵۷۲
d۲۸	رها شدن بسیاری از اراضی کشاورزی به علت کمبود آب و خشک شدن آنها	۱۴	۳۵	۲۶۹۰	۹۸۱۰
d۲۹	عدم توجه به پتانسیل‌های طبیعی گردشگری بیابان	۱۳	۱۸	۱۴۳۴	۱۰۲۸
d۳۰	عدم برنامه‌ریزی جهت تنوع محصولات کشاورزی با نیاز آبی کم	۱۲	۲۳	۲۴۹۹	۲۲۲۶
d۳۱	عدم بازسازی و نظارت بر جلوه‌های فرهنگی که می‌تواند جاذبه گردشگری داشته باشد (منزل قدیمی بزرگان و خوانین- قدمگاه‌ها- زیارتگاه‌ها- منازل قدیمی و ..)	۵	۲۵	۴۹۲	۱۱۶۲
d۳۲	نقش منفی رسانه‌ها در ناامن نشان دادن منطقه با انتشار برخی از اخبار منفی و تکرار همان اخبار در چندین سال	۱۵	۱۲	۲۹۸۵	۱۵
d۳۳	عدم اطلاع‌رسانی و یا اطلاع‌رسانی ضعیف به مردم در خصوص پتانسیل‌های فرهنگی گردشگری	۱۵	۱۸	۲۰۱۵	۳۶۰۶
d۳۴	دوزبانه نبودن سایت‌های گردشگری	۴	۵	۶۵۷	۶
d۳۵	عدم وجود تورهای گردشگری در سیستان	۶	۵۱	۹۲۰	۱۳۳۴۰
d۳۶	عدم وجود برنامه‌ریزی جهت گردشگری تماشای حیات وحش	۱۰	۲۵	۱۲۴۲	۳۸۵۹
d۳۷	عدم مشارکت دادن مردم در تصمیم‌گیری‌هایی که مستقیماً بر روی زندگی و معیشت آنها اثرگذار است.	۴۳	۱۲	۷۰۲۸	۱۴۵
d۳۸	عدم نیازسنجی و اولویت‌بندی اقدامات مدیریتی دستگاه‌ها بر اساس نظرسنجی مستقیم از مردم	۴۴	۱۳	۸۱۲۷	۳۹۹
d۳۹	عدم توجه به پتانسیل‌های گردشگری ساحلی (تالاب هامون و چاه‌نیمه‌ها)	۱۱	۱۷	۱۲۷۵	۱۰۲۲
d۴۰	عدم تخصیص اعتبارات مصوب و یا تخصیص اعتبارات در زمان نامناسب و عدم استفاده صحیح از بودجه‌های تخصیص‌یافته به منطقه و استفاده در جای مناسب	۵۷	۲۱	۱۱۰۱۹	۶۸۴
d۴۱	اولویت نداشتن مسائل محیط‌زیستی سیستان در بسیاری از دستگاه‌های ذی‌ربط	۳۷	۳۹	۸۴۶۱	۳۸۶۰
d۴۲	عدم توسعه، حمایت و بازاریابی کافی از صنایع دستی شاخص سیستان به‌عنوان ظرفیت اشتغال‌زایی	۱۲	۲۴	۱۷۷۴	۲۳۸۹



جدول ۴- پیشران های اجتماعی

کد	پیشران	اثرهای مستقیم		اثرهای غیرمستقیم	
		تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
d43	عدم شرکت و بی‌علاقگی در جلسات هم‌اندیشی مردم و مسئولین و باور نداشتن به قابلیت‌های خود	۲۵	۱۸	۵۷۶۴	۱۹۵۵
d44	عدم اطمینان از ترتیب اثر دادن نظرات بومیان در جلسات هم‌اندیشی مردم و مسئولین و در رسانه‌ها	۳۹	۰	۹۶۲۳	۰
d45	بی‌علاقگی و عدم همکاری مردم جهت حفظ محیط طبیعی	۵	۱۸	۱۴۷۳	۲۳۸۲
d46	عدم اطمینان به سودآوری سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری	۲۱	۷۵	۳۰۳۱	۱۹۵۰۱
d47	مهاجرت نیروی ماهر به خارج از استان	۱۳	۶۵	۲۰۴۶	۲۰۶۷۸
d48	عدم سرمایه‌گذاری بومیان و غیربومیان در منطقه و سرمایه‌گذاری در کلان‌شهرهای خارج از استان	۲۱	۷۰	۳۲۷۹	۲۵۲۳۹
d49	عدم انگیزه به ماندگاری در منطقه به علت عدم بهبود سیمای ظاهری منطقه در سی سال اخیر و حتی افت آن	۱۸	۶۴	۲۹۱۸	۱۸۰۳۹
d50	عدم اطمینان به امنیت منطقه	۱۶	۰	۲۳۸۴	۰
d51	مهاجرت از روستاها به شهر	۴	۲۷	۵۳۴	۵۶۲۸
d52	دانش کم بومیان از جلوه‌های جاذبه گردشگری فرهنگی	۹	۱۲	۱۴۲۶	۲۰۷۰

جدول ۵- پیشران های طبیعی

کد	پیشران	اثرهای مستقیم		اثرهای غیرمستقیم	
		تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
d53	وزش بادهای شدید (که در اثر سوء مدیریت توأم با گردوغبار است) در برخی از روزهای سال	۱۳	۰	۲۵۷۵	۰
d54	خشکسالی‌های هیدرولوژیک پی‌درپی	۱۵	۰	۲۵۵۲	۰
d55	عدم وجود آسایش اقلیمی در بسیاری از روزهای سال	۷	۰	۱۱۹۸	۰

برخوردار بوده که روایی بالای پرسشنامه و پاسخ‌های آن را نشان می‌دهد.

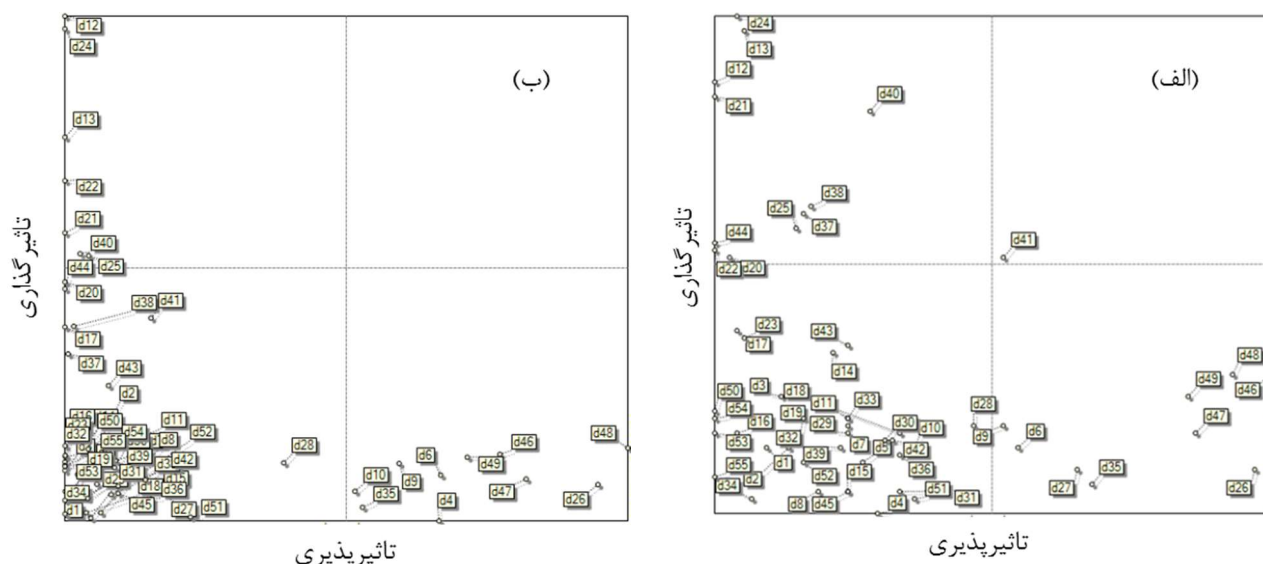
### ۲,۳. طبقه‌بندی متغیرها

مقدار کل تأثیرگذاری و وابستگی (تأثیرپذیری) بر اساس اثرات مستقیم و غیرمستقیم پیشران‌ها در جداول ۱ تا ۵ نشان داده شده است. جمع سطرهای یک

تعداد کل رابطه‌های قابل ارزیابی در ماتریس ۵۵\*۵۵ برابر با ۳۰۲۵ بوده و ماتریس از نرخ پرشدگی ۱۶/۸۲ برخوردار است که ۱۲۴ رابطه آن ۱، ۱۴۲ رابطه آن ۲ و ۲۴۳ رابطه آن ۳ است. این ماتریس با سه بار تکرار (ضرب ماتریس در خودش) از پایداری ۱۰۰ درصد

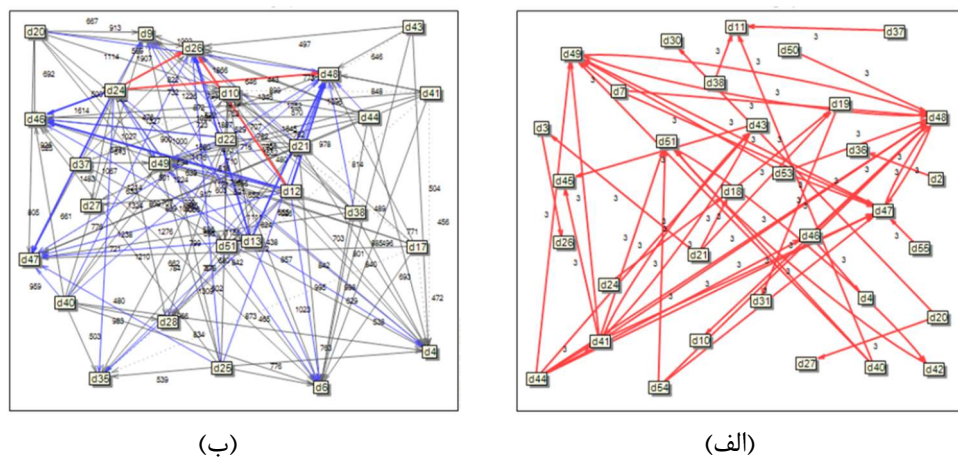
اثرات مستقیم و غیرمستقیم به ترتیب یازده و هفت پیشران به عنوان اثرگذار شناسایی شد. شکل ۳ نمودار تأثیرگذاری پیشرانها را بر روی یکدیگر نشان می‌دهد. جهت سهولت در درک موضوع تنها از ده درصد روابط که اهمیت بالاتری دارند و به عبارتی ارزش عددی ارتباط آنها در ده درصد اول قرار می‌گیرد، استفاده شد.

پیشران، معرف تأثیرگذاری آن بر سایر پیشرانها و جمع ستونی آن معرف تأثیرپذیری آن از سایر پیشرانها است. شکل ۲ توزیع متغیرها را در محورهای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری نشان می‌دهد. وضعیت پراکندگی پیشرانها در محورهای وابستگی و تأثیرگذاری در این شکل نشان داد که سیستم از پایداری برخوردار است، همچنین بر اساس نقشه‌های



شکل ۲- اثر مستقیم (الف) و غیرمستقیم (ب) متغیرها در محورهای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری

..... تأثیر بسیار ضعیف  
 ————— تأثیر ضعیف  
 ————— تأثیر متوسط  
 ————— تأثیر نسبتاً قوی  
 ————— تأثیر قوی



شکل ۳- اثرهای مستقیم (الف) و غیرمستقیم (ب) بین متغیرها

## ۴. بحث و نتیجه گیری

در این پژوهش سعی شد تا تمامی عوامل مهم در سیستم گردشگری سیستان و همین‌طور عوامل و سیاست‌های ملی مؤثر بر سیستم بررسی شود. نرخ پرشدگی (۱۶/۸۲) ماتریس MDI در این پژوهش نشان‌دهنده صحیح و قابل‌اتکا بودن نتایج است (Chine *et al.*, ۲۰۱۷). نتایج تحلیل ساختاری نشان داد که سیستم مورد مطالعه بیشتر تحت تأثیر عوامل سیاسی و در مرتبه بعدی عوامل نهادی است، بر این اساس می‌توان گفت دیدگاه کل‌گرا و توجه به ارتباط پیشران‌های مهم اثرگذار بر سیستم از چالش‌های اصلی این صنعت در سیستان است، چراکه بر اساس Mowlaei و Talebia (۲۰۱۶) مهم‌تر از شناسایی مسائل اصلی، دانستن روابط بین مسائل است، چراکه در جهان واقعی مسائل بر روی هم اثرگذار بوده و هیچ‌کدام به صورت مستقل قابل‌تعریف نیستند.

گردشگری سیستان مورد بی‌توجهی تصمیم‌گیرندگان در رده‌های بالای سیاسی است به طوری که از یازده پیشران مهم و تأثیرگذار در تحلیل اثرات مستقیم و هفت پیشران مؤثر در تحلیل اثرات غیرمستقیم به‌دست‌آمده در تحقیق، به ترتیب شش و پنج مورد آن را پیشران‌های سیاسی تشکیل می‌دهند. مهم‌ترین این پیشران‌ها شامل برنامه‌ریزی ضعیف در صنعت گردشگری (D۲۴)، فقدان برنامه‌ریزی بلندمدت (D۱۳) و فقدان مدیریت یکپارچه (D۱۲) است، به‌نحوی که به ترتیب ۶/۱۶، ۵/۹۸ و ۵/۳۶ درصد از کل امتیازات را به خود اختصاص داده‌اند (جدول ۲ و شکل ۲). سایر پیشران‌ها به ترتیب اهمیت در تحلیل اثرات مستقیم

شامل فقدان مدیریت یکپارچه (D۱۲)، فقدان افراد سیاسی علاقه‌مند به گردشگری (D۲۱)، مشکل تخصیص و نحوه استفاده از اعتبارات (D۴۰)، عدم نیازسنجی و اولویت‌بندی اقدامات مدیریتی (D۳۸)، عدم مشارکت دادن مردم در تصمیم‌گیری‌ها (D۳۷)، عدم استفاده از نیروهای دانشگاهی در تصمیم‌گیری‌ها و نظارت بر طرح‌های اجرایی (D۲۵)، عدم اطمینان از ترتیب اثر دادن نظرات بومیان (D۴۴)، عدم آشنایی برخی از مدیران و پیمانکاران با خصوصیات اقتصادی-اجتماعی و بوم‌شناختی منطقه (D۲۲) و عدم نظارت واقعی بر دستگاه‌های ذی‌ربط (D۲۰) در جدول‌های ۲، ۳ و ۴ می‌شوند. برخی از این پیشران‌ها با نتایج Firuzjaeyan و همکاران (۲۰۱۳) که به بررسی موانع گردشگری در ایران پرداخته است، شباهت دارند. همچنین تعدد مراکز سیاست‌گذاری و سازمان‌های ذی‌ربط در گردشگری و عدم تعامل میان آنها باوجود همپوشانی وظایف، در مطالعه Madhoshi و Naser Pour (۲۰۰۳) و Taghvaei و Gholipoor (۲۰۱۳) به‌عنوان موانع مهم توسعه صنعت گردشگری شناخته شده است، که مشابه نتایج این پژوهش است. سیاست‌گذاری نامناسب سازمان‌های درگیر با گردشگری در مطالعه Taghvaei و Gholipoor (۲۰۱۳) نیز به‌عنوان مهم‌ترین موانع توسعه گردشگری بیان شده است. در مطالعه Saeidi و همکاران (۲۰۱۲) و Mehrabi و همکاران (۲۰۱۲) نیز موانع فکری و فرهنگی به نوعی بازتاب همین مسئله است.

Delgado-Serrano و همکاران (۲۰۱۶) به نقش مردم در مدیریت پایدار سیستم‌های اقتصادی-بوم‌شناختی

صنعت گردشگری (D۲۴)، فقدان برنامه‌ریزی بلندمدت (D۱۳)، عدم آشنایی برخی از مدیران و پیمانکاران با خصوصیات اقتصادی- اجتماعی و بوم‌شناختی منطقه (D۲۲)، فقدان افراد سیاسی علاقه‌مند به گردشگری (D۲۱)، مشکل تخصیص و نحوه استفاده از اعتبارات (D۴۰) و عدم استفاده از نیروهای دانشگاهی در تصمیم‌گیری‌ها و نظارت بر طرح‌های اجرایی (D۲۵) (جدول‌های ۲ و ۳ و شکل ۲) بر سیستم اثرگذارند. در مجموع این پیشران‌ها عمدتاً شامل پیشران‌های سیاسی هستند.

بررسی ده درصد روابط مهم مستقیم و غیرمستقیم، ابعاد دیگری از سیستم را آشکار کرد. شکل ۳ نشان می‌دهد که با توجه به روابط متقابل بین پیشران‌ها در روش مستقیم، پیشران عدم سرمایه‌گذاری بومیان و غیربومیان در منطقه (D۴۸) و در روش غیرمستقیم در درجه نخست عدم سرمایه‌گذاری بومیان و غیربومیان در منطقه (D۴۸)، ضعف در رقابت با سایر مناطق مقصد گردشگری (D۲۶) و عدم اطمینان به سودآوری سرمایه‌گذاری (D۴۶) و در درجه بعدی چهره نامناسب شهر (D۶)، عدم وجود واحدهای خدماتی (D۴)، عدم وجود برنامه‌ریزی جهت گردشگری تماشای حیات وحش (D۳۶)، مهاجرت نیروی ماهر به خارج از استان (D۴۷)، عدم توسعه و کفایت امکانات تفریحی و بهداشتی (D۹) و عدم انگیزه به ماندگاری در منطقه (D۴۹) بیشتر تحت تأثیر سایر پیشران‌ها قرار می‌گیرند و بنابراین به عنوان پیشران‌های شاخص سیستم می‌توانند مورد توجه قرار گیرند به نحوی که وضعیت آنها تا حد زیادی آشکارکننده وضعیت سیستم گردشگری است و برای بهبود شرایط این پیشران‌ها نیاز است که

اشاره کرده‌اند که باید علاوه بر اینکه در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت داشته باشند، دارای مهارت نیز باید باشند. پیشران‌های نهادی عدم استفاده از نیروهای دانشگاهی در تصمیم‌گیری‌ها و نظارت بر طرح‌های اجرایی (D۲۵)، عدم مشارکت دادن مردم در تصمیم‌گیری‌ها (D۳۷)، عدم نیازسنجی و اولویت‌بندی اقدامات مدیریتی (D۳۸) و پیشران اجتماعی عدم اطمینان از ترتیب اثر دادن نظرات بومیان (D۴۴) (جدول‌های ۳ و ۴) بر همین موضوع تأکید دارد. عوامل ناپایدارکننده سیستم در تحلیل اثرات مستقیم تنها یک پیشران و آن هم پیشران اولویت نداشتن مسائل محیط‌زیستی سیستم در دستگاه‌های ذی‌ربط (D۴۱) بود که به عنوان پیشران ریسک در ربع پیشران‌های دووجهی قرار گرفت. این پیشران را می‌توان به‌عنوان پیشران تنظیم‌کننده نیز در نظر گرفت. Faraji و همکاران (۲۰۱۷) توجه به محیط‌زیست را در درجه نخست اهمیت برای رسیدن به سیستم پایدار در گردشگری ایران معرفی کردند که با نتایج این مطالعه سازگار است. بر اساس Mowlaei و Talebian (۲۰۱۶) این‌گونه پیشران‌ها را باید کنترل کرد، چراکه موجب ناپایداری سیستم می‌شوند، از این رو شایسته است توجه به مسائل محیط‌زیست به‌عنوان بستر هرگونه توسعه‌ای از جمله گردشگری سیستم در دستگاه‌های دولتی و اجرایی ذی‌ربط و با کمک گرفتن از نیروهای متخصص در دستور کار قرار گیرد.

همان‌طوری که پیش‌تر اشاره شد در تحلیل ساختاری به روش غیرمستقیم، پیشران‌های بالقوه اثرگذار شناسایی می‌شوند. در این روش به ترتیب اهمیت هفت پیشران فقدان مدیریت یکپارچه (D۱۲)، برنامه‌ریزی ضعیف در

ناپایدار امکان برنامه‌ریزی به علت تغییرات شدید و غیرقابل پیش‌بینی متغیرها به راحتی ممکن نیست. همان طوری که Escribano و همکاران (۲۰۱۷) و Cai, González-Cabo و همکاران (۲۰۱۷) و Xia (۲۰۱۸) نقش توریسم را در کاهش فقر در سطوح محلی و منطقه‌ای نشان دادند، انتظار می‌رود با بهبود وضعیت پیشران‌های تأثیرگذار و مستقل به دست آمده در این پژوهش که عمدتاً سیاسی و نهادی هستند، شاهد بهبود وضعیت گردشگری و متعاقب آن سایر جنبه‌های توسعه از جمله جنبه اقتصادی آن در سیستان بود. از نتایج این پژوهش می‌توان جهت اولویت‌بندی اقدام‌های مدیریتی در دستگاه‌های ذی‌ربط استفاده کرد. همین‌طور رسیدگی به تنها پیشران ناپایدار کننده محیط (اولویت نداشتن مسائل محیط‌زیستی سیستان در دستگاه‌های ذی‌ربط) که با توجه به شرایط شکننده محیط‌های مناطق خشک و نیمه‌خشک قابل پیش‌بینی بود، نیز باید در دستور کار قرار گیرد. پایش مهم‌ترین پیشران‌های به دست آمده نیز به عنوان ملاکی جهت ارزیابی میزان پیشرفت در توسعه گردشگری توسط دستگاه‌های اجرایی و پژوهشی توصیه می‌شود.

### تقدیر و تشکر

این مطالعه با حمایت مالی دانشگاه زابل و کد پژوهانه ۱۴۵-۹۶۱۶-GR-UOZ به انجام رسیده است.

### References:

Arcade, J., M. Godet, M., F. Meunier., F. Roubelat ., ۱۹۹۹. Structural Analysis with the MICMAC

پیشران‌های مؤثر (مستقل و تأثیرگذار) ارتقاء یابند. از آنجائی که هرگونه تغییر در وضعیت پیشران‌های مؤثر، بر کل سیستم اثر می‌گذارد، می‌توان به جای تمرکز بر تعداد زیادی پیشران، ارتقاء سیستم را از طریق بهبود تعداد معدودی پیشران مؤثر به انجام رسانید. اگرچه محققین بسیاری تنها اثرات مستقیم را در تحلیل‌های خود به کار برده‌اند ( Firuzjaeyan et al., ۲۰۱۳; Zali, ۲۰۱۷; Faraji et al., ۲۰۱۷; Atrian, & ۲۰۱۶)، اما برخی از پژوهشگران مانند Corral-Quintana و همکاران (۲۰۱۶) روابط متقابل بین پیشران‌ها را از روش غیرمستقیم بررسی کرده‌اند و برخی دیگر ( Talebian, ۲۰۱۶; Mowlaei & Talebian, ۲۰۱۷; et al.) از هر دو روش بهره برده‌اند، بنابراین استفاده از نتایج هر دو روش منجر به بهره جستن از مزایای هر دو دیدگاه می‌شود. پراکنش پیشران‌ها چه در تحلیل اثرات مستقیم و چه غیرمستقیم به صورت L شکل بوده و بنابراین سیستم مورد مطالعه بر اساس Arcade و همکاران (۱۹۹۹) پایدار است. به تعبیری دیگر عوامل تشکیل‌دهنده سیستم احتمالاً همگی شناسایی شده و قضاوت درباره اهمیت پیشران‌ها با اعتماد بالاتری می‌تواند انجام شود. علت ناپایداری سیستم وجود پیشران‌های با تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالا عنوان شده است (Mowlaei & Talebian, ۲۰۱۶) اما عدم شناسایی پیشران‌های ریشه‌ای‌تر در هر مسئله نیز می‌تواند منجر به چنین شرایطی شود. در سیستم‌های

Method and Actor's Strategy with MACTORMethod, in :Futures Research Methodology, American

Council for the United Nations University: The Millennium Project, pp. ۱-۶۹.

Castellanos Machado, C.A., Hernández Aro, Y., Castellanos Castillo, J. R., Campos Cardoso, L. M., ۲۰۱۴. The competitiveness of the tourist destination Villa Clara, Cuba. Identification of its determining factors through structural analysis (MIC-MAC) . *Estudios y Perspectivas en Turismo* ۲۳, ۲۵۰-۲۷۷.

Cai, Y., Xia, C., ۲۰۱۸. Interpretive Structural Analysis of interrelationships among the elements of characteristic agriculture development in Chinese rural poverty alleviation. *Sustainability* ۱۰, ۱-۱۹.

Chine, L., Djeddi, T., Haidouchi, A., ۲۰۱۷. Foreign Direct Investment as an Instrument to Promote Entrepreneurship in Algeria: Structural Analysis Using MICMAC Method. *Journal of Business and Management Sciences* ۵, ۱۲۰-۱۲۴.

Corral-Quintana, S., la Nuez, D.L., Legna Verna, C., Hernández Hernández, J., de Lara, D.R., ۲۰۱۶. How to improve strategic decision-making in complex systems when only qualitative information is available. *Land Use Policy* ۵۰, ۸۳-۱۰۱.

Delgado-Serrano, M., Vanwildemeersch, P., London, S., Ortiz-Guerrero, C. E., Escalante Semerena, R., Rojas, M., ۲۰۱۶. Adapting prospective structural analysis to strengthen sustainable management and capacity building in community-based natural resource management contexts. *Ecology and Society* ۲۱, ۲۶.

Ebrahimzadeh Asmin, H., Abbasian, M., ۲۰۱۱. Tourism in the economy of Sistan and Balouchistan province (Iran) and its role in employment. *International Conference on Economics, Business and Management*. IT Press, Manila, Philippines. pp. ۱۹۲-۱۹۶.

Escribano, M.C., Companioni, J.C.H., Carballo, N.L., ۲۰۱۷. The Ecotourism Production Chain, a Contribution to Local Development. *Rev retos* ۱۱, ۱۴۷-۱۷۲.

Faraji, A., Nemat Pour, M., Ashriyeh, O., ۲۰۱۷. A Systematic Analysis of Positive and Negative Effects of IRAN Tourism Development Using a Future Study Approach. *Biannual Journal of Social Studied in Tourism* ۵, ۱۵۱- ۱۸۹.

Firuzjaeyan, A., Firuzjaeyan, M., Hashemi Petroodi, S., Gholamrezazadeh, F., ۲۰۱۳. Applying Techniques of Interpretive Structural Modeling (ISM) in Tourism Studies (A Pathological Approach). *Journal of Tourism Planning and Development* ۲, ۱۲۹-۱۵۹.

Godet, A.J., Meunier, M.F. and Roubelat, F., ۲۰۰۳. Structural analysis with the MICMAC method & actors' strategy with MACTOR method, in Glenn, J.C. and Gordon, T.J. (Eds), *AC/UNU Millennium Project: Futures Research Methodology*, V۲, ۰, AC/UNU, Washington, DC. pp. ۷-۱۰.

Godet, M., ۱۹۹۴. From anticipation to action: a handbook of strategic prospective. UNESCO Publishing. ۲۸۳p.

Godet, M., ۲۰۰۸. Strategic Foresight La Prospective. *Cahiers du LIPSOR*. Paris, ۱۴۳p.

González-Cabo, V., Cruz-Caicedo, L.F., Murgueitio, M., Burbano-Vallejo, E.L., Moreno, E. ۲۰۱۷. Application of structural analysis for local development in the center region of Valle del Cauca, Colombia. *International Review on Public and Non-Profit Marketing* ۱۴, ۲۸۹-۳۲۰.

Kavosh, H.D., Dahmardeh, H.A., Javan, H.A., Ghasemi, M., Mir, m., ۲۰۰۱. Sistan- A Paradise for

Archaeologists.Public Relations of Zabol University, Zabol, ۲۹p.

Madhoshi, M., Naser Pour, N., ۲۰۰۳. Evaluation of Barriers to Development of Tourism Industry in Lorestan Province.Iranian Journal of Trade studies ۷, ۲۵- ۵۸.

Management and Planning Organization of Sistan and Baluchistan Province (MPOSB). ۲۰۱۱. Statistical Yearbook of Sistan and Baluchistan Province, Chapter One: Land, Climate. MPOSB, Zahedan, ۹۰ p.

Mehrabi, J., khalili shavarini, S., Khalafi, A., ۲۰۱۲. A Study of the Barriers to Iran's Tourism Industry Development.Journal of Development & Evolution Mngement ۱۳۹۱, ۱-۱۰.

Mowlaei, M., Talebian, H., ۲۰۱۶.Futures Studies of Iran's Issues by Structural Analysis Method.Majlis and Rahbord ۲۳, ۵-۳۲.

Noori, GH.R., Shahriyari, A.R., Erfani, M., Karimi, S., ۲۰۱۰. Atlas of Plant and Animal Index Species of Sistan and Baluchestan Province.Sepehr ,Tehran, ۲۵۲ p.

Popper, R., ۲۰۰۸. How Are Foresight Methods Selected?. Foresight ۱۰, ۶۲-۸۹.

Sabagh Zadeh, m., Amiriyani, S., ۲۰۰۰.Economic Impact of Tourism in the Islamic Republic of Iran

(Using Data-Output Analysis).Iranian Journal of Trade studies ۴ ,۵۷- ۸۳.

Saeidi, A., Mohammad Beheshti, S., Rezvani, R., ۲۰۱۲. Major Obstacles to Tourism Policy from the Perspective of Experts.Journal of Tourism Planning and Development ۱, ۳۳-۵۶.

Singh, B., Grover, S., Singh, V., ۲۰۱۷. A benchmarking model for Indian service industries using MICMAC and WISM approach. International Journal of System Assurance Engineering and Management ۸, ۱۲۶۶-۱۲۸۱.

Taghvaei, M., Gholipoor, Kh., ۲۰۱۳. Analyzing main obstacles oftourism development in tourism axes in Kohgiluyeh and Boyer Ahmad -Iran, Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business ۴, ۹۲-۱۰۰.

Talebayan, H., Mowlae, M., Gharari, F., ۲۰۱۷.Structural Analysis with Fuzzy MICMAC in Strategic Foresight.Journal of Iran Future Studies ۷, ۷۵-۱۰۴.

Zali, N., Atrian, F. (۲۰۱۶). Presentation of Tourism Regional Development scenarios Based on the Principles of Futures Studies (Case: Hamadan Province). Town And Country Planning ۸, ۱۰۷-۱۳۱.

Ziaee, F., Mousavi gilani, S., Sajadi, S., ۲۰۱۶.Analysis of status of sport tourism in Sistan and Baluchestan province based on SWOT model. Contemporary Studies on Sport Mangement ۶, ۷۳-۸۵.